

УДК 340.111.5:316.47

А. І. Кормич

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК МОДЕЛЬ СПІВПРАЦІ ДЕРЖАВИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У сучасних трансформаційних процесах, що відбуваються, зокрема, в Україні, в ролі суб'єктів виступають у рівному ступені активності як інститути держави, так і інститути громадянського суспільства. І саме від їх здатності і готовності до плідної співпраці та взаємодії залежать успіх і темпи всіх реформ. Тому вимоги щодо відповідальності за спільні дії висувуються відносно всіх сторін-учасників. Крім того, йдеться про створення ефективного механізму співпраці та про запровадження дієвих принципів такої взаємодії.

Саме з цих позицій слід оцінювати місце і роль соціального партнерства, аналізуючи цю категорію як систему з певною інституціональною і нормативною складовою, що впливають на процес формування відносин між суб'єктами такого партнерства.

Важливість теоретичного обґрунтування і практичного запровадження системи взаємодії держави з громадським суспільством і обумовила актуальність наукового дослідження різних аспектів цієї проблеми.

Окремі конкретні питання розглядалися у роботах вітчизняних та зарубіжних авторів, зокрема таких, як Я. Волгін, А. Гальчинський, В. Кравченко, В. Полтавець, О. Сушинський та багато інших науковців.

Однак складність процесу формування ефективної системи співпраці потребує його подальшого вивчення. Наявною є необхідність аналізу функціонування такої системи з позицій соціальної відповідальності різних суб'єктів, зокрема інституцій держави та інституцій громадянського суспільства.

Механізм соціального партнерства дозволяє поєднувати функціонування державної та недержавної інфраструктури в плані реалізації суспільно важливих завдань.

Сутність цього явища відтворює зміст переговорного процесу між суб'єктами по узгодженню існуючих суперечливих інтересів на засадах

регулювання прав і обов'язків та відповідальності за порушення цих прав. Механізм соціального партнерства спрямований на регулювання відносин розмежування, представлених різними інтересами сторін, а також відносин сумісності, обумовлених необхідністю досягнення домовленостей, а потім самими домовленостями та їх закріпленням в угодах та різних нормативно-правових актах.

За таких умов соціальне партнерство і виступає як форма реалізації соціальної відповідальності держави і суспільства в особі усіх їх інститутів, потребуючи, з одного боку, створення відповідного правового поля, а з іншого — формування такої моделі суспільної свідомості та суспільної культури, які б уособлювали готовність всіх суб'єктів до конструктивної співпраці і взаємодії, до компромісів і діалогу заради вирішення пріоритетних для суспільства завдань.

Оскільки на сучасному етапі такими пріоритетами виступають економічний розвиток та соціальна спрямованість політики, то саме в цих напрямках і реалізується концепція соціального партнерства.

Першочергового значення набувають процеси організації, налагодження і розвитку ділового партнерства у відносинах між гілками влади, між державними та самоврядними інституціями на всіх рівнях, між підприємствами і організаціями, включеними у певний виробничий чи соціальний процес, між найманими робітниками і роботодавцями тощо.

Ефективне партнерство виступає запорукою виходу з кризового стану, незалежно від того, чи стосується це кризи розвитку, чи кризи процедурної. Партнерська співпраця — умова стабілізації і подальшого розвитку, бо її активними учасниками виступають всі без виключення суб'єкти: від пересічного громадянина до держави з її владними органами і структурами [6].

Соціальне партнерство передбачає прямі безпосередні контакти учасників, не опосередковуючись діяльністю владних вертикалей, виборчим процесом тощо. Грунтуючись на добровільних відносинах воно зводить до мінімуму бюрократичні механізми, демонструючи високий рівень соціальної відповідальності суб'єктів-учасників. Останнє не лише скорочує час на вирішення конкретних питань, а й значно підвищує ефективність та якість виконання.

Домінуючим у функціонуванні системи соціального партнерства є не адміністративний примус (наказ чи розпорядження, безумовні для виконання), а врівноважена згода всіх учасників акту, заснована на довірі між ними [4, с. 483].

Саме останнє, тобто взаємодовіра, будується, передусім, на високому рівні соціальної відповідальності за взяті на себе зобов'язання, за дотримання прав, передбачених угодами тощо. Таким чином і формується система соціального партнерства, всі структурні елементи якої тісно взаємопов'язані.

Слід, безумовно, зазначити, що формування такої системи в Україні перебуває ще у процесі становлення. Але вже на сьогодні існує достат-

ньо широка база у вигляді світового досвіду, міжнародно-правових приписів, зокрема окремих конвенцій та рекомендацій Міжнародної організації праці, які стають підґрунтям сталої національної системи соціального партнерства.

Ця система одночасно формується і в інституціональному і в нормативному аспектах. Так, створено Національну раду соціального партнерства. Підписано Генеральну тарифну угоду та ряд колективних договорів і угод, які утворюють окремі елементи системи. Та остаточно сформованою такою системою вважати ще не можна. Бо коли навіть Генеральна тарифна угода не переглядається по кілька років, це означає відставання правового забезпечення від реальних потреб розвитку процесу.

Для дієвого і ефективного її функціонування слід вирішити ряд важливих і першочергових завдань. Зокрема, йдеться про потребу сформулювати та об'єднати всі суб'єкти, задіяні в конкретних соціально-партнерських відносинах, створити чітку нормативно-правову базу розвитку соціального партнерства, вдосконаливши існуюче правове поле та заповнивши правові прогалини. Не менш важливим є також формування та поширення в суспільстві ідеології соціального партнерства.

Розглядаючи соціальне партнерство, передусім, з позицій соціальної відповідальності ми доходимо висновку, що сьогодні не існує більш ефективної форми узгодження інтересів сторін у сфері різних правових відносин.

І особливого значення набуває соціальне партнерство у сфері соціально-трудових відносин, від яких залежить як рівень економічного розвитку держави, так і рівень та якість життя суспільства [5; 1, с. 181].

Так, узгодження інтересів робітників і працедавців відбувається виключно шляхом переговорів і завершується домовленостями, що фіксуються в угодах та колективних договорах.

Такі домовленості стосуються найважливіших питань, таких як:

- розмір заробітної плати та інших грошових виплат;
- механізм індексації всіх виплат залежно від зростання цін,
- грошові компенсації за особливі умови праці;
- тривалість робочого дня, відпустки;
- умови та охорона праці;
- обов'язки сторін;
- контроль за виконанням домовленостей та інше.

Рівень соціального партнерства може впливати на зміст трудових угод, колективних договорів.

Соціальне партнерство виступає дієвим засобом активізації громадян, їх об'єднань, всіх інститутів громадянського суспільства в процесі реалізації реформ державного управління, проведення збалансованої соціально-економічної політики, спрямованої на економічне зростання держави та підвищення добробуту суспільства.

Особливе значення в механізмі соціального партнерства відіграє взаємодія держави з профспілками та спілками підприємців. Включення цих

суб'єктів у систему соціального партнерства дозволяє узгоджувати інтереси держави, власників і найманих працівників у такий спосіб, який запобігає конфліктним ситуаціям у виробничій сфері, сфері трудових відносин, сфері надання послуг, інших важливих напрямках життєдіяльності суспільства.

Не менш важливу роль у соціальному партнерстві відіграє так званий третій сектор — недержавні, неурядові, некомерційні, незалежні, неприбуткові, благодійні організації, пріоритетним напрямком діяльності яких є соціальний захист та соціальна підтримка, здебільшого конкретних категорій населення. Сфера їх функціонування достатньо широка — освіта, культура, спорт, охорона здоров'я, соціальний захист.

Тому створення для них відповідного правового забезпечення обумовлює підвищення рівня співпраці держави з громадянським суспільством.

Крім того, механізм соціального партнерства дозволяє задіяти недержавне фінансування для розв'язання складних суспільних проблем.

Це і додаткові соціальні послуги, і недержавне фінансування та підтримка важливих програм суспільного розвитку.

Наприклад, благодійництво і меценатство, здійснюване через різного роду недержавні фонди, стає важливим важелем підтримки і охорони пам'яток історії і культури, що, в свою чергу, є предметом соціальної відповідальності держави. В такий спосіб реалізується форма спільної відповідальності держави і громадянського суспільства за збереження і розвиток традицій, формування суспільних цінностей.

Такий недержавний інститут, як фонди, має певну градацію за рівнем відповідальності і сферою функціонування. Їх можна поділити на такі категорії:

- корпорація благодійних організацій, що поширює свою діяльність у масштабах всієї держави;

- спілка благодійних організацій, які задіяні на регіональному чи місцевому рівні;

- незалежні фонди, що фінансуються однією особою чи групою осіб у рамках конкретної програми державного чи місцевого значення.

Подібні фонди виступають як специфічні фінансові інститути, що не лише розподіляють кошти спонсорів, а й спроможні відтворювати їх для подальшого більш широкого використання.

Тобто можна відзначити, що громадянське суспільство сьогодні винаходить різні способи участі в ролі суб'єкта в системі соціального партнерства поряд з державними інституціями.

Разом з тим недержавному сектору притаманні ряд недоліків, що знижують ефективність співпраці в рамках існуючого механізму соціального партнерства.

Зокрема, до слабких сторін цієї складової системи соціального партнерства належать:

- низький рівень спілкування;
- недостатня поінформованість;

— невикористання резервів взаємодії з державними та міжнародними організаціями;

— відокремленість окремих організацій.

Подолання таких недоліків дозволить підвищити ефективність функціонування недержавних організацій, а також підніме рівень їх співпраці з державою.

При цьому ефективною така співпраця буде лише тоді, коли відбудуться деякі зміни в розподілі ролей державного та недержавного секторів у рамках системи соціального партнерства. Адже до сьогодні роль держави обмежується функціями організації, інформації, контролю та політичного представництва інтересів різних громадських інституцій. Налагодження більш повних партнерських стосунків з відповідною відповідальністю за наслідки своєї діяльності сприятиме розвитку самого третього сектора громадянського суспільства і змінюватиме модель його співпраці з державними структурами.

У цілому соціальне партнерство забезпечить зростання рівня соціальної відповідальності всіх без виключення суб'єктів, задіяних у виконанні завдань і досягненні цілей розвитку сучасного українського суспільства. Життєдіяльність і держави і суспільства потребує плідної і відповідальної співпраці по виконанню довгострокових стратегічних завдань як у внутрішньо-політичній, так і у зовнішньо-політичній сферах [7].

Саме на такі підходи спрямоване законодавство щодо реальної співпраці громадськості з державою в умовах трансформації суспільства [2; 3].

Останні законопроекти щодо зв'язків публічної влади з громадськістю теж слід розцінювати з точки зору партнерських відносин влади і суспільства, еліти і громади для утвердження політичної стабільності і прискорення динаміки суспільного розвитку.

З цієї ж точки зору слід розглядати і аналізувати діяльність громадських рад, створених в останні роки при обласних державних адміністраціях чи їх головах, при міських чи районних радах та їх керівних органах. Подібна модель партнерських відносин значно підвищує рівень соціальної відповідальності влади і громадян за спільні рішення та процес їх реалізації.

Тому систему соціального партнерства треба поширювати не лише на суто трудові відносини, а на всі сфери взаємодії держави та її інститутів з суспільством та інститутами, що його представляють. І таким чином соціальне партнерство буде виступати дієвою формою соціальної відповідальності всіх суб'єктів, без виключення, що значно підвищує виконавську дисципліну саме на рівні усвідомлення не лише своєї зацікавленості, а й своїх спільних обов'язків у розв'язанні суспільно значущих проблем.

У контекст взаємопов'язаності соціального партнерства з соціальною відповідальністю повною мірою вписується діяльність створеної два роки назад указом Президента України Національної тристоронньої со-

ціально-економічної ради, яка має забезпечувати діалог інститутів влади з профспілками та роботодавцями.

У Верховну Раду внесений також законопроект «Про основні принципи соціального діалогу в Україні», який характеризується політиками як регламент організації роботи уряду з профспілками та організаціями роботодавців. Це має закріпити правову базу реалізації пріоритетних завдань через діалог державних та громадських інституцій, створивши чітке розмежування прав і обов'язків, а також запровадивши конкретні процедури рішення існуючих проблем.

У Верховній Раді ставиться питання про проведення парламентських слухань щодо прав профспілок, які також передбачають вдосконалення законодавства стосовно взаємодії інститутів держави та громадянського суспільства. Йдеться про необхідність фактичного запровадження міжнародно-правових актів, таких як конвенції МОП про свободу асоціації і захист прав на організацію та про використання принципів права на організацію і на ведення колективних переговорів.

Подібна діяльність стимулює формування системи соціального партнерства, розвиваючи і укріплюючи інституціональну і нормативну складові цієї системи. Підвищення ж рівня ефективності такого партнерства забезпечить і вищий рівень спільної соціальної відповідальності всіх суб'єктів системи, що уособлюють державу і громадянське суспільство.

У такий спосіб забезпечується дієва і ефективна співпраця з високою соціальною відповідальністю всіх учасників за кінцевий результат, у ролі якого виступає трансформаційний процес в Україні.

Л і т е р а т у р а

1. Об'єднання громадян, благодійництво та соціальний захист в Україні / Уклад. О. І. Сушинський. — Л.: Ліга-Прес, 2000. — 228 с.
2. Питання забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2006 р., № 215.
3. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Указ Президента України від 15 вересня 2005 р., № 1276.
4. Соціальна політика / Под ред. Я. А. Волгина. — М.: Экзамен, 2002. — 736 с.
5. Соціальна робота в Україні / За ред. В. Полтавця. — К.: КМ Akademia, 2000. — 236 с.
6. Соціальне партнерство та муніципальний розвиток: перші кроки / За ред. В. В. Кравченка. — К.: Влад і влада, 1999. — 198 с.
7. Україна: стратегічні пріоритети: Аналітичні оцінки / За ред. А. Гальчинського. — К.: НІСД, 2004. — 244 с.